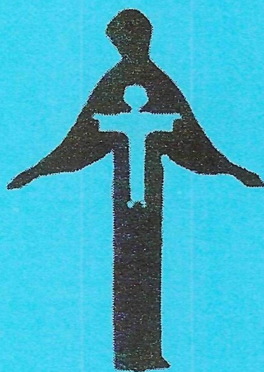
ГОЛОДОМОР
на Харківщині

ОКРЕМІ РЯДКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАГЕДІЇ

ГОЛОДОМОР
на Харківщині:
окремі рядки національної трагедії

У рамках проекту
"Жива пам'ять"

Харків
2008

ББК 63.3(4УКР–4ХАР)622
Г 61
УДК 94(477.54)"1932/1933"

Видання здійснено у рамках проекту Спілки Української Молоді "Жива пам'ять" за сприяння Управління у справах сім'ї та молоді Департаменту з гуманітарних питань Харківської міської ради

Г 61 **Голодомор** на Харківщині: окремі рядки національної трагедії / Уклад., передм., статті О. В. Корнєв. – Харків, 2008. – 36 с., іл.

У виданні представлено зібрані у Зміївському районі Харківської області студентами ХНУ ім. В.Н. Каразіна свідчення очевидців Голодомору 1932–1933 рр. Видання містить також цікавий ілюстративний матеріал і короткі біографічні нариси про деяких "творців" Голодомору, що допоможуть малообізнаному читачеві краще зрозуміти та усвідомити уроки цієї найбільшої трагедії українства.

Для всіх небайдужих до питань української національної пам'яті.

ББК 63.3(4УКР–4ХАР)622
УДК 94(477.54)"1932/1933"

ПЕРЕДМОВА

Повипливали від сліз мої очі,
моє нутро клекоче,
на землю печінка моя виливається
через занепад дочки мого люду,
коли немовля й сосунець
умлівають голодні на майданах міських.
Плач Єремії 2:11

Поза сумнівом, тема Голодомору 1932–1933 рр. – чи не найтрагічніша в усій складній українській історії. Але досі питання про власне антиукраїнську сутність цього злочину є дискусійним і тому особливо актуальним. Разом із тим, для цілого українського народу це питання відновлення історичної справедливості та самоповаги. Сьогоднішнє українське суспільство хоч і дуже повoлі, але все ж визнає Голодомор 1932–1933 рр. проявом геноциду українців, оскільки попри величезний масив дезінформації з боку спадкоємців винних у трагедії українського села, до людей у різний спосіб доходять і слова правди, які глибоко врізаються у свідомість кожного небайдужого, кожного живого душею громадянина.

Після багаторічної інформаційної блокади на тематику Голодомору це можна оцінювати як значне досягнення. Але окрім трагедії українського села були ще й паралельний розгром «українізації», жахливі репресії проти української національної інтелігенції, знищення Української автокефальної православної Церкви... Але чомусь весь комплекс трагічних подій і досі часто залишається «поза кадром». Чому про них «забувають»? Чому на Харківщині дослідження української трагедії межі 1920–30-х рр. відбувається за окремими епізодами і провадять їх здебільшого аматори, а не об’єднані у дослідні колективи фахові історики, які серед поки що живих свідків цих жахливих подій можуть зібрати достатню доказову базу для комплексного і неспростовного обґрунтування тези про здійснення сталінським режимом геноциду української нації? На жаль, сьогодні ці питання залишаються без відповіді.

Задані фінансовими реаліями скромні параметри цього видання дозволяють і нам лише схематично окреслити сутність

процесів, які спричинили і супроводжували українську національну катастрофу межі 1920–30-х рр.

Більшу частину матеріалів цього видання становлять зібрані у Зміївському районі студентами ХНУ ім. В.Н. Каразіна (П. Єремєєв, Є. Захарченко, С. Петров, С. Труш, Д. Шалигіна, К. Шишко) за нашою власною методикою під загальним керівництвом проф. В.В. Калініченка свідчення очевидців Голодомору 1932–1933 рр., який був піком антиукраїнського терору. Ці свідчення виразно відбивають національну специфіку цього мегазлочину. Зміївщина потрапила до поля нашої уваги не в останню чергу тому, що має порівняно найбільшу питому вагу корінного російського населення. Отже, простеження відмінностей у спогадах про перебіг Голодомору і його сприйняття в етнічно українських і етнічно російських селах становить особливий інтерес і дозволяє робити певні узагальнення щодо визначального місця національної складової у злочині 1932–1933 рр. Видання містить також цікавий ілюстративний матеріал та короткі біографічні нариси про деяких "творців" Голодомору, що допоможуть малообізнаному читачеві краще зрозуміти та усвідомити уроки цієї найбільшої трагедії українства.

Від імені усіх учасників проекту висловлюємо особливу подяку керівництву Зміївської РА за допомогу під час збирання свідчень.

О. Корнєв

Свідчення очевидців Голодомору,
зібрані студентами історичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна у Зміївському районі

Свідчення 1

Осовий П.К.,
1928 р.н.
Мешкає у с. Черкаський Бишкин Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Так, можу. Мене звуть Осовий Павло Кузьмич, але я малий тоді був, то ж знаю більше з розповідей старшого брата.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: У с. Черкаський Бишкин Зміївського району Харківської області 1928 року.

Опитувач: Яким було ставлення Вашої родини до радянської влади та колективізації?

Свідок: Негативне, бо не хотіли вступати до колгоспу. Сім'я в нас була віруюча – баптисти. Ми відчували на собі гоніння.

Опитувач: Яким було ставлення Ваших односельців до радянської влади й колективізації?

Свідок: Усі односельці цю колективізацію приязно не зустрічали, їх насильно змушували вступати в колгосп, забирали худобу, заставляли виконувати хлібозаготівлю.

Опитувач: Чи були у Вашому селі заможні люди („куркулі")? Яку частину вони складали від загального населення села?

Свідок: Куркулі були. Активісти забирали в них усі речі й привласнювали собі, а при спротиві викидали «куркульських» дітей у вікно.

Опитувач: Чи відомі Вам випадки антирадянських виступів у Вашому та сусідніх селах до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: У Бишкині виступів проти радянської влади не було, а лиманці виступали проти неї, очолював їхній загін Двигун.

Опитувач: Що Ви можете пригадати про життя односельців та Вашої родини в часи колективізації?

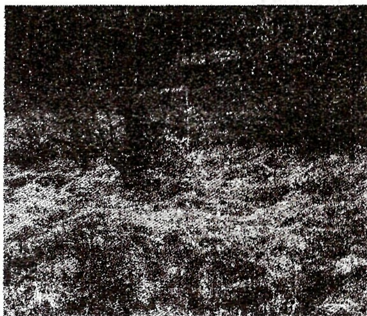
Свідок: Коли зігнали нас у колгосп, жити стало скрутно. Батьків звозили на поле, звідки вони по тижню не поверталися, а діти були брошені на проізвол судьби. В одної жінки діти пішли шукати мамку і пропали, а чи їх з'їли, чи ще що – невідомо.

Опитувач: Як переживали Ваші односельці та рідні Голодомор 1932–1933 рр.?

Свідок: Мій старший брат поїхав на роботу на Кубань, щоб заробити щось на прогодівлю сім'ї. Сім'я наша в цей час їла різні бур'яни. Старший брат розповідав, що на Кубані, де він працював, поле охороняли солдати з гвинтівками, які у полі палили кукурудзу, бо поруч жили «хохли», яких не можна було «допустіть к кукурузє». Брат, коли не було об'їжчиків, ховав собі зерно в штани і домовився відносити його в село українське, що поруч. Назбирав два оклунки, написав листа батькові, щоб забрав кукурудзу. Приїхав батько – худий і змучений. На батька натрапив місцевий житель, коли батька по дорозі в Кубань викинули з поїзда, і врятував його. Доїхали батько з сином до Ростова, а з Ростова був наказ «хохлов нє випускать». Українців тут зібралась сила-силенна, щоб везти їжу додому. Врешті-решт дали народу ешелон. Відбулася давка. Батько сів, бо він лише й мав білет, а мій старший брат заліз на ресори під поїздом, а згодом сів на потяг. Та добралися вони додому лише з одним оклуночком. Тим сім'я і жила, але цього надовго не хватило. Люди в той час моталися в різні краї – і старший брат поїхав у Брянську область, в Комаричі, щоб знайти місце і переселити сім'ю. Попав він до одного селянина, взяв собі за дружину одну з його дочок, а за це йому дозволили перевезти сюди свою сім'ю, але я в Бишкині залишився, бо дуже ослаб і їхати не міг. Брат

і батько залишилися зі мною. Прийшла зима. Брат ловив горобців, варив із них суп. Потім горобців не стало. Батька вже встигли забрати в тюрму – копати якийсь канал. Ми піймали кішку і з'їли її, а потім я залишився сам.

«Хохлів» у цей час вигнали з Брянської області, і брат з Комаричів із сім'єю повернувся додому. Мене знайшли непритомного й таки виходили, відгодували привезеною з Росії мукичкою з картопляного лушпиння. А в цей час до нашого села стали приїжджати інші люди, які грабували місцевих жителів – кидали пеньок у вікно та вибирали все з хати. Старший брат вирішив їхати в Росію. Потрапили у Льгов – кордон між Росією та Україною, де людей викидали з потяга на вірну гибель, але нам таки пощастило добратися в Брянську область до тестя старшого брата.

Біля місць масових поховань у Черкаському Бишкині

Опитувач: Чи були випадки опухання та людоїдства у Вашому селі?

Свідок: Було. Старший брат постійно знаходився біля матері, бо боявся людоїдів.

Опитувач: Чи відомі Вам прізвища та походження (місцеве чи з іншої місцевості), а також мова спілкування голів місцевої сільради, колгоспу, радгоспу (якщо був), керівників «комнезамів», активістів, учасників «буксирних бригад» чи інших людей, які здійснювали колективізацію та вилучали продовольство протягом 1931–1932 рр. (прізвища, посади, мова та походження – місцеве чи з іншої місцевості)? Чи застосовували ці люди насильство?

Свідок: Комуністична партія організувала місцевих активістів, які забирали з дому все. В одного кличка була Сізьон... Люди ховали хліб, а комнезам забирав. Активісти були хужі фашистів, бо фашисти залишали, що їсти, а братуха розказував, що активісти в нього кусок хліба з рота витягли...

Опитувач: А можете пригадати, скільки людей померло у Вашому та сусідніх селах від Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: В моїй сім'ї померли маленькі діти, а в селі вимерло до 2000 людей, з 600 дворів залишилося 300.

Опитувач: Чи можете Ви вказати місця масових поховань біля Вашого села?

Свідок: Людей прикопували по місцях, де хто загинув, а одна яма була перед кладовищем, і туди звозили мертвих. Я ту яму побачив уже після розвалу СРСР. Мені одна жінка розповідала, що на її очах в могилу кинули живцем дівчинку. У могилі більше 40 душ. Послали одного закопувати, а він закопував і вмер, упав у ту ж яму.

Опитувач: Якою мовою розмовляють у Вашому та сусідніх селах (перелічте назви)?

Свідок: У нас в Черкаському Бишкині – українською, а сусіднє село – Нижній Бишкин – руське.

Опитувач: Якою мовою в ті часи викладали у Вашій школі?

Свідок: У нашій – українською, а в Нижньому Бишкині – російською.

Опитувач: А чи була в селі церква?

Свідок: Церква була, її зруйнували активісти, а з тих уламків один з них зробив хату, та вона неспокійна була, бо дуже гула. Батюшку арестували і відправили в ГУЛАГ. Причому комуністи саме арестантів віруючих звинувачували в кулацтві та інших злочинах, щоб посадити.

Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості (бажано дізнатися, з якої) до Вашого та сусідніх сіл?

Свідок: Одразу після Голодомору переселень не було, були вже після війни.

Опитувач: Як Ви оцінюєте події 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати ці події геноцидом (знищенням за національними мотивами) українців?

Свідок: Так. Це було спеціальне знищення всіх людей, бо в сусідньому російському селі Нижній Бишкин ставлення влади до населення було м'якше.

Опитувач: Спасибі Вам за свідчення.

Свідчення 2

Пономар О.А.,
1918 р.н.
Мешкає у с. Черкаський Бишкин
Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Можу. Мене звуть Пономар Олексій Антонович.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: У с. Черкаський Бишкин Зміївського району Харківської області в 1918 році.

Опитувач: Яким було ставлення Вашої родини до радянської влади та колективізації?

Свідок: До радянської влади ставилися негативно, адже якщо не йдеш до колхозу – виселять, малих дітей на сніг викидали. Діло було перед Різдвом, і активісти (називалися «ударники») позабирали кутю й узвар.

Опитувач: Яким було ставлення Ваших односельців до радянської влади й колективізації?

Свідок: Усі жили дуже тяжко, нас не вважали за людей. Яке могло бути ставлення?!

Опитувач: Чи були у Вашому селі заможні люди («куркулі»)? Яку частину вони складали від загального населення села?

Свідок: «Куркулів» було багато, чоловік 30. Розкуркулювали так: дітей на сніг покидають, хліб заберуть – і пішли...

Опитувач: Чи відомі Вам випадки антирадянських виступів у Вашому та сусідніх селах до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Виступів не було: люди боялися. За одне слово могло накинути петлю на шию – за шкірку і в катафалк.

Опитувач: Як ставилися у селі до «петлюрівців»? Чи була поширена агітація «за Петлюру» до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Ходили в селі «петлюрівські гроші», але відкритої агітації не було: тільки рот за Петлюру відкриєш – зразу в тюрму.

Опитувач: Що Ви можете пригадати про життя односельців та Вашої родини в часи колективізації?

Свідок: Жили люди погано.

Опитувач: Як переживали Ваші односельці та рідні Голодомор 1932–1933 рр.?

Свідок: Я 20 раз їздив на Брянщину, в Комаричі. Туди везеш тряпку – дадуть буханку хліба. Ми продавали їм ложки, миски, чашки за хліб і боби, а так їсти доводилося щавель, бур'ян і жаб. На кладовищі була велика яма, куди скидали мертвих людей, пухлих дуже багато було.

Опитувач: Чи відомі Вам прізвища та походження (місцеве чи з іншої місцевості), а також мова спілкування голів місцевої сільради, колгоспу, радгоспу (якщо був), керівників «комнезамів», активістів, учасників «буксирних бригад» чи інших людей, які здійснювали колективізацію та вилучали продовольство протягом 1931–1932 рр. (прізвища, посади, мова та походження – місцеве чи з іншої місцевості)? Чи застосовували ці люди насильство?

Свідок: Все робили свої «ударники», їжу забирали навіть з карману.

Опитувач: Якими були наслідки колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. для Вашої родини (близьких), а також у цілому для Вашого та сусідніх сіл?

Свідок: Вся моя сім'я вижила завдяки моєму обміну тряпок на хліб у Льгові.

Опитувач: А можете пригадати, скільки людей померло у Вашому та сусідніх селах від Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Багато померло: ішов-ішов чоловік – упав і вмер.

Опитувач: Чи можете Ви вказати місця масових поховань біля Вашого села?

Свідок: У яму кидали живих і неживих. Живим казали так: «Яка різниця, до тебе однаково їхать через час чи два».

Опитувач: Якою мовою розмовляють у Вашому та сусідніх селах (перелічіть назви)?

Свідок: У нас українською, а сусідньому селі – Нижній Бишкин – російською.

Опитувач: Чи була у Вашому селі школа?

Свідок: Навіть дві! Одна світська – чотирикласова, а друга церковна – двокласова, куди батюшка приходив.

Опитувач: Якою мовою в ті часи викладали у Вашій школі?

Свідок: Українською.

Опитувач: А чи була в селі церква?

Свідок: Церква була, під час колективізації її продали, розібрали по швах, а батюшка втік.

Опитувач: До якої конфесії належала церква у Вашому селі (чи була вона автокефальною? якою мовою йшла служба?)?

Свідок: Служба відправлялася українською мовою.

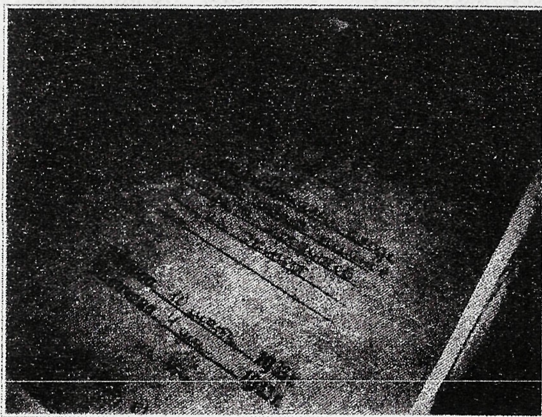
Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості (бажано дізнатися, з якої) до Вашого та сусідніх сіл?

Свідок: З других місць переселень після Голодомору не було.

Опитувач: Як Ви оцінюєте події 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати ці події геноцидом (знищенням за національними мотивами) українців?

Свідок: Це спеціальне винищення людей, бо врожай тоді був.

Опитувач: Спасибі Вам за свідчення.

Справа з матеріалами "виконання планів здачі продуктів на експорт". Березень-грудень 1933. Початково на 35 аркушах, з яких залишилося 11

Свідчення 3

Кондратова В.З.,
1925 р.н.
Мешкає у с. Нижній Бишкин
Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Я Кондратова Варвара Захаровна.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: В с. Нижний Бишкин Змиевского района Харьковской области в 1925 году.

Опитувач: Яким було ставлення Вашої родини до радянської влади та колективізації?

Свідок: Ребёнком я хорошо жила, а 33-ем голодовка была. Неурожай был. Травой кормились. К коммунистам относились хорошо: после 1933 года ведь урожай уже был…

Опитувач: Яким було ставлення Ваших односельців до радянської влади й колективізації?

Свідок ігнорує поставлене питання і говорить на інші теми.

Опитувач: Чи були у Вашому селі заможні люди («куркулі»)? Яку частину вони складали від загального населення села?

Свідок: Когда я маленькая была, я не понимала, кто такие «кулаки», а «раскулачивали» даже тех, у кого хата на боку была. Мы средние были.

Опитувач: Чи відомі Вам випадки антирадянських виступів у Вашому та сусідніх селах до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Про бунты не помню.

Опитувач: Як ставилися у селі до «петлюрівців»? Чи була поширена агітація «за Петлюру» до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Не помню.

Опитувач: Що Ви можете пригадати про життя односельців та Вашої родини в часи колективізації?

Свідок: Про коллективизацию не помню.

Опитувач: Як переживали Ваші односельці та рідні Голодомор 1932–1933 рр.?

Свідок: Голодали. Отец три раза на Кубань ездил, чтобы нас, четверо детей, не умерло.

Опитувач: Чи були випадки опухання та людоїдства в селі?

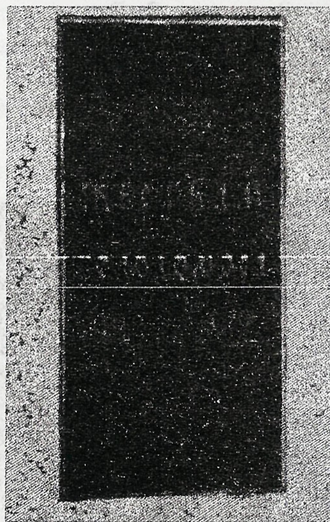
Свідок: Опухали. И детей выводили, бросали. Моя мама говорила, чтобы ел отец, а он нам отдавал. У нас и коняка была, и корова. Их не забрали, еду у нас тоже не забирали.

Опитувач: Чи відомі Вам прізвища та походження (місцеве чи з іншої місцевості), а також мова спілкування голів місцевої сільради, колгоспу, радгоспу (якщо був), керівників «комнезамів», активістів, учасників «буксирних бригад» чи інших людей, які здійснювали колективізацію та вилучали продовольство протягом 1931–1932 рр. (прізвища, посади, мова та походження – місцеве чи з іншої місцевості)? Чи застосовували ці люди насильство?

Свідок: «Раскулачивание» проводили местные.

Опитувач: Якими були наслідки колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. для Вашої родини (близьких), а також у цілому Вашого та

Пам`ятний знак біля с. Черкаський Бишкин (територія нині належить до Нижньобишкинської сільради)

сусідніх сіл, скільки людей померло у Вашому та сусідніх селах від Голодомору 1932–1933 рр.? Чи можете Ви вказати місця масових поховань біля Вашого села?

Свідок: Хоронили на кладбище.

Опитувач: Якою мовою розмовляють у Вашому та сусідніх селах (перелічіть назви)?

Свідок: В селе в основном на русском говорили.

Опитувач: Чи була у Вашому селі школа?
Якою мовою в ті часи викладали у Вашій школі?

Свідок: Школа была, учили на русском.

Опитувач: А чи була в селі церква?

Свідок: Церковь была. Потом она сгорела в 1927 году. Священников не помню.

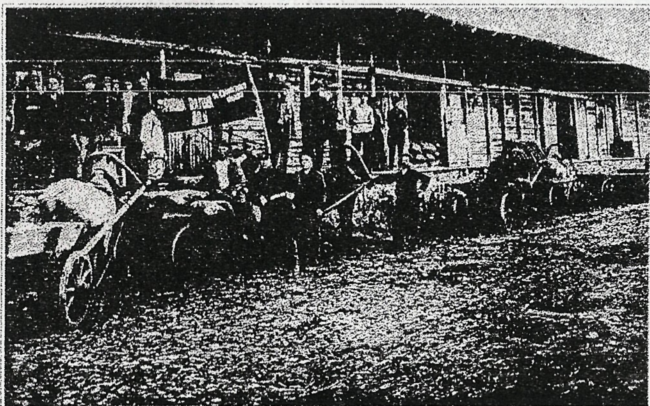
Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості (бажано дізнатися, з якої) до Вашого та сусідніх сіл?

Свідок: Не помню.

Опитувач: Як Ви оцінюєте події 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати ці події геноцидом (знищенням за національними мотивами) українців?

Свідок: Мы считали, что это неурожай был – поэтому голодовка.

Опитувач: Спасибі Вам за свідчення.

Представники комітетів незаможних селян з працівниками ДПУ на хлібозаготівлях. Напис на транспоранті: "Червона Валка ДПУ. Олексіївський відділ"

Свідчення 4

Овчаров М.О.,
1923 р.н.
Мешкає у с. Скрипаї
Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Так, можу. Мене звуть Овчаров Микола Одокимович.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: У с. Скрипаї Зміївського району Харківської області 1923 року.

Опитувач: Яким було ставлення Вашої родини до радянської влади та колективізації?

Свідок: Родини як такої не було. Жив я в бабушки, яка була безграмотна. А так ставилися по-разному. Активісти – добре, а в основному – негативно. В чоловіка віднімались средства к существованію. Обіцянкам влади не вірили, вони не збувались.

Опитувач: Чи були у Вашому селі заможні люди («куркулі»)? Яку частину вони складали від загального населення села?

Свідок: Були й куркулі, й середняки, в основному – бідняки.

Опитувач: Чи відомі Вам випадки антирадянських виступів у Вашому та сусідніх селах до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.?

Свідок: Виступати – не виступали, але в колхози не йшли, були одноосібники, але діватись не було куди. Не було агітації, лише чутки йшли.

Опитувач: Як переживали Ваші односельці та рідні Голодомор 1932–1933 рр.?

Свідок: Люди, ходячи, мерли, щипали травку. Людей унічтожали, страшно було дивитись... Важко, надзвичайно багато людей вмирало.

Опитувач: Чи відомі Вам прізвища та походження (місцеве чи з іншої місцевості), а також мова спілкування голів місцевої сільради, колгоспу, радгоспу (якщо був), керівників «комнезамів», активістів, учасників «буксирних бригад» чи інших людей, які здійснювали «колективізацію» та вилучали продовольство 1931–1932 рр. (прізвища, посади, мова та походження – місцеве чи з іншої місцевості)? Чи застосовували ці люди насильство до Ваших односельців та родини?

Свідок: Голови Ради – спочатку місцеві, а потім їх присилали й вони забирали все, що можна. Активісти, що забирали все – «комнезами», ділили район на частини. Існували списки, за якими в людей відбирали всі запаси: і ті, що в землі закопані, і де не заховані – все знаходять. Матвій Капшонка – активіст, що прийшов до хати нашої. Мені тоді десять років було. Намагались забрати останні запаси, та я вдарив його колуном – більше не приходили. Та і який з бабушки «куркуль»?..

Опитувач: Чи були випадки опухання та людоїдства у Вашому селі? А можете пригадати, скільки людей померло у Вашому та сусідніх селах від Голодомору 1932–1933 рр. ?

Одна з ділянок залишеного після Голодомору цвинтаря біля с. Скрипаї

Свідок: У селі вимерла третина людей, а хто втік у город – той спасся. Людоїдство було: на моїй вулиці жінка з чоловіком з'їли свою дитину. І опухали багато людей.

Опитувач: Чи можете Ви вказати місця масових поховань біля Вашого села?

Свідок: У селі три кладовища. Були й

масові поховання: їздили на підводі, збирали мертвих та скидували в одну яму.

Опитувач: Якою мовою розмовляють у Вашому та сусідніх селах?

Свідок: Спілкувалися українською.

Опитувач: Якою мовою в ті часи викладали у Вашій школі?

Свідок: Українською.

Опитувач: А чи була в селі церква?

Свідок: Була здорова церква, Покровська звалася, в 1934 р. її зруйнували.

Опитувач: Якою мовою Вас навчали? Чи змінювалася мова викладання протягом Вашого навчання?

Свідок: Українською.

Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості (бажано дізнатися, з якої) до Вашого та сусідніх сіл? Якою мовою вони розмовляли?

Свідок: В наше село не переселялись. Небагато наших людей переселилося у ті страшні роки за 100 км від Ростова, аж на річку Манич.

Опитувач: Як Ви оцінюєте події 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати ці події геноцидом (знищенням за національними мотивами) українців?

Свідок: Це спеціально, щоб унічтожить український народ. Конєчно, спеціально!

Відомості про прибулих (5) і померлих (14) дітей
в харківському ізоляторі-розподільнику
лише за п'ять днів (з 16 по 21 грудня 1933 р.)

Свідчення 5

Лисак М.О.,
1926 р.н.
Мешкає у с. Мохнач
Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Так, можу. Мене звуть Лисак Марія Опанасівна.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: У с. Мохнач Зміївського району Харківської області, у 1926 році. Батько робив у Черемошині. Мати держала корову, коня і бичка. Нас, дітей, було трійко. Величенька усадьба. Колись сусід батьку, який був відсутній деякий час, каже: «Ну, куме, ми пропали, бо комуністи прийшли». Батько й каже [у відповідь]: «А я що, дурак?! Я тут кілька зерна сховав». Після цього зерно пропало. Потім пішло... Відібрали все. Мати нас садила на печі на просо. Комуністи провіряли все в печі, всі горщики... В нас у родині остання дитина померла від голоду. Батько вже попродав і коня, і корову. Комуністи викопували нашу картоплю. Бабушка їм каже: «Та залиште щось дітям!» А вони відповідають: «Щоб тобі очі повилазили!» [...]

Ми, діти, їли сиру рибу. Приїхав дядько та привіз кукурудзу коням. Коли дядько побачив нас, то забрав кукурудзу в коней і віддав нам, дітям.

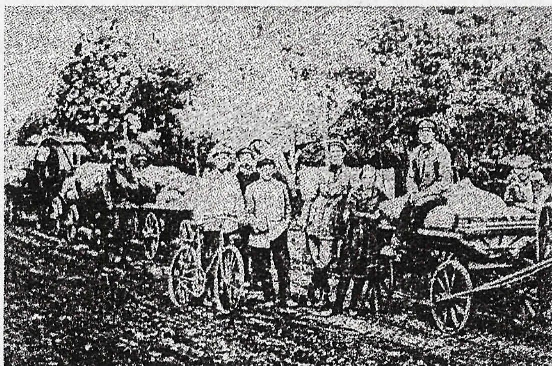
Батька забрали у колхоз. Там він набирав хліба та віддавав нам через дідуся. Так ми і вижили. Ось таке перенести треба було. Діда вбили комуністи через те, що він вночі випасав худобу [на колгоспному полі], а вдень ішов додому. Забили при дорозі. Там дівчата і прикопали. Так і залишились ми: я з матір'ю. Всі інші померли від голоду. Я кажу так, як знаю.

Опитувач: Спасибі, а можете відповісти на питання, чи були у Вашому селі заможні люди, «куркулі»? Яку частину вони складали від загального населення села?

Свідок: Аякже! Були! Було не дуже багато.

Опитувач: Що Ви можете пригадати про життя односельців та Вашої родини в часи колективізації?

Свідок: [Представники влади] на колхози призивали. Прийшов якийсь дядько і сказав на плацу: «Хто не запишеться до колхозу, буде крутитися, як білка в колесі».

Обоз із конфіскованим у «куркулів» зерном (Валківський район, 1932)

Опитувач: Чи відомі Вам прізвища та походження (місцеве чи з іншої місцевості), а також мова спілкування голів місцевої сільради, колгоспу, радгоспу (якщо був), керівників «комнезамів», активістів, учасників «буксирних бригад» чи інших людей, які здійснювали колективізацію та вилучали продовольство протягом 1931–1932 рр. (прізвища, посади, мова та походження – місцеве чи з іншої місцевості)? Чи застосовували ці люди насильство?

Свідок: Руководство було місцевим.

Опитувач: Чи можете Ви вказати місця масових поховань біля Вашого села?

Свідок: Як було в людей, не знаю. Мати була обпечена, а я хвора на лаві. Дитинку померлу кинули в яму, де лежала картошка, яку забрали...

Опитувач: Якою мовою розмовляють у Вашому та сусідніх селах?

Свідок: Мова була такою, якою я зараз балакаю.

Опитувач: Якою була доля викладачів, котрі найбільш сумлінно дотримувалися україномовного статусу школи та найбільше симпатизували «українізації»?

Свідок: Вчителів присилали, присилали – відсилали.

Опитувач: А чи була в селі церква?

Свідок: Церква була. В неї заносили віялку й віяли зерно. Потім у церкві показували кіно, а потім розбили її. Дядьки розоряли церкву. Розграбили її.

Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості (бажано дізнатися, з якої) до Вашого та сусідніх сіл?

Свідок: Хто був сильний, багатий, той їхав у Харків. До нас [у Мохнач] кацапи приїжджали. Одна приїхала та прославилась: тілом торгувала. Їх, кацапів, приїхало сімей 10–15. Вони почали жити в хатах, де люди вимерли.

Опитувач: Як Ви оцінюєте події 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати ці події геноцидом (знищенням за національними мотивами) українців?

Свідок: Щось же заставляло моїх рідних ховати зерно! Чи був це геноцид, чи ні – не пам'ятаю.

Опитувач: Спасибі Вам за свідчення.

Свідчення 6

Цибульник Ф.Б.,
1926 р.н.
Мешкає у с. Мохнач
Зміївського р-ну Харківської обл.

Опитувач: Чи можете Ви розповісти про колективізацію і Голодомор 1932–1933 рр.? Чи можете Ви назвати своє прізвище, ім'я та по батькові?

Свідок: Так, можу. Мене звуть Цибульник Федір Борисович.

Опитувач: Де і в якому році Ви народилися?

Свідок: с. Мохнач Зміївського району Харківської області, 1926 рік. Голодомор – це гірше війни: у війну людина може захищатися, а при голоді люди безсилі. У 1932 році помер з голоду мій батько. Мати опухла. Лежала, а ноги, як бутилки. А поряд лежала сестричка, а зі старшою сестрою ми зібрали картошку. Принесли до матері. А тут забігає хлопець, мій приятель, каже: «Поїхали в Харків, а то від голоду помрем». Ми з

ним дійшли [за] чергою, купили хлібину і зразу продали. Згодом знову стали в чергу. Підходить дівчина, каже [мені]: «Грамотний?» – «Так!». Тоді мені дали харчі, а друга в приют [відправили]. Йому повезло, бо ті, хто на зборний пункт [дітей їхали] – половина помирали. Я приїжджаю додому, мати молодшу дитину нагодувала. Ми поїхали в Харків, там кума. Вона нас накормила й каже матері: «Я роботу найду тобі, ти будеш домохозякою в когось, а немовля [віддамо] в приют». Для немовлят приюту не було: їх звозили в Салтівський барак, і там вони помирали...

Згодом я зажив: продавав сигарети, а хлопцю віддавав процент. Я жив на вулиці, біля смітника, в будці. Настала осінь – холодно. Друг поселив у сарай.

Мати ж там, у тих живе. На весну приїхали до села щось посадити. Спускається женщина. Нарвали спичаки, йдемо додому, а вона мертва лежить. Іде Ткачов, тоже зі спичаками, сів на бузину, ліг. Прийшли з матір'ю, а він вмер... Там його засипали, він і зараз там. Деяких на кладбищі хоронили.

Тітка там, на свинобазі, влаштувалася свинаркою. Край салтівських бараків огороджений колючою проволокою – там дітей на бистарку возять. Один хлопець побачив: там живе! Його ізвозчик – батогом, а згодом ізвозчик зійшов з ума. Я розповів мамі, а вона – в міліцію, каже: «Де моя дитина?» Вони накричали, погрожували, а сестричка старша ще в другому році каже: «Давайте в приют здамо малу, їй у школу треба». Мати на те: «Я вже одну дитину здала, і де вона?» Але їй запропонували приют, де працює наш знайомий. І там Маруся була до самої війни.

Опитувач: Яким було ставлення Вашої родини до радянської влади та колективізації?

Свідок: Ми не знали, як треба, ми діти. Ми виховувалися радянською владою. Коли війна – груддю захищайся. Хоча сталінський режим все одно нищив, особливо українську націю.

Опитувач: Чи відомі Вам випадки антирадянських виступів у Вашому та сусідніх селах до, після або під час колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. («бабські бунти», діяльність «куркульських банд», поширення антирадянських листівок)?

Свідок: Тоді люди мовчали. Агітація в одну сторону. Тоді антирадянської агітації не було.

Опитувач: Як ставилися у селі до О. Шумського, М. Скрипника та інших лідерів «українізації» після їхнього репресування та розгрому «націонал-комунізму» (чи мало місце співчуття?)?

Свідок: Україна має бути Україною, а ми більше піраміди вивчали, ніж свою історію.

Опитувач: Що Ви можете пригадати про життя односельців та Вашої родини в часи колективізації?

Свідок: Розкулачували Дениса Маркова. Мишкові було 6 років. Батька зустрів Марко – учасник розкулачування. Марко місцевий, українець. В Мохначі одні українці. Марко попередив, що будуть кулачити. Тоді він [батько] ночью в Чугуїв на базар поїхав, а утром підвода до хати. Заходять, кажуть: «Геть з хати». А погода ненасна. Найменший мій брат Петько тільки народився. Обшукали весь двір, а там нічого. Тоді вирвали двері, завалили піч. Батько на базарі продав корову, потім зустрів друга, той влаштував його у Харкові. Наше детство в Голодомор, як сон...

Опитувач: Чи була у Вашому селі школа?

Свідок: Школа була, викладали українською.

Опитувач: Чи була у Вашому селі церква?

Свідок: Церква була, але з неї купола поскидали.

Опитувач: До якої конфесії належала церква у Вашому селі (чи була вона автокефальною? якою мовою йшла служба?)?

Свідок: Обикновенна православна, служили українською.

Опитувач: Чи постраждала церква та її служителі до, після або під час колективізації та Голодомору 1932 – 1933 рр.?

Свідок: Священиків нищили, в Сибір висилали.

Опитувач: Чи мало місце переселення людей з іншої місцевості до Вашого та сусідніх сіл? Якою мовою вони розмовляли?

Після голоду – російські переселенці з Курської області. У нас заселили 8 сімей, у кожній 4–5 чоловік. Це тільки в Мохначі [заселили], но наш народ [односельці] прийняв їх, як своїх.

Свідчення подано за редакцією О. Корнєва

Голодомор очима очевидця

Подані тут чотири фото взято із сайту www.archives.gov.ua, їх було зроблено в м. Харкові та поблизу нього інженером А. Вінербергером у 1932–1933 рр. (до ЦПКФФА України потрапили з приватної колекції кардинала Т. Інніцера, архієпископа Віденської дієцезії тих часів, достовірність цих фото не ставиться під сумнів науковцями)

О. Корнєв

ДЕ ВИ, КАТИ МОГО НАРОДУ?...

Цими словами починається вірш закатованого «доблестной советской милицией» поета В. Симоненка, якого часто цитують українофоби, коли поливають брудом Українську Повстанську Армію. Втім, катів на долю українського народу завжди вистачало, але найгіршими з-поміж них були ті, хто так чи інакше долучився до здійснення Голодомору 1932–1933 рр. Хто ж ці кати, які докази має сучасна історична наука, щоб робити на їхню адресу такі звинувачення, як склалася доля таких людей та чому до сьогодні ми бачимо збудовані на їхню честь пам'ятники, а їхніми іменами названі вулиці та проспекти?

Доля Й. Сталіна – людини, яка була головним диригентом трагедії 1932–1933 рр., відома достатньо добре. Історія вже винесла свій відносно адекватний вирок одному з найбільших злочинців людства, але імена його поплічників, які слухняно й «творчо» виконували його злочинні накази, і зараз ховаються в тіні злочинів свого «вождя».

До безпосередніх виконавців спланованого Й. Сталіним геноциду українців слід віднести передусім С. Косіора, П. Постишева, В. Молотова, Л. Кагановича, В. Балицького, М. Хатаєвича, Й. Якіра, меншою мірою В. Чубаря та Г. Петровського (наполягали у своїх листах до Москви на коригуванні плану хлібозаготівель)[1], а також тисячі їхніх підлеглих на місцях. Отже, з дозволу читача, зупинимося на біографіях декого з них.

П. Постишев (1887–1939), з увічненням пам'яті якого в Харкові вже багато років веде боротьбу громадськість міста, народився в центрі російської ситцевої промисловості Іваново-Вознесенську й був сином ткалі. З 1904 р. Павло Петрович став членом РСДРП(б). Кар'єра П. Постишева почалася з профспілкової діяльності та роботи в Іванівському міському комітеті РСДРП(б). 1908 р. влада належним чином оцінила його боротьбу за права «трудящих» та вислала на поселення до Іркутської губернії, де він і працював у місцевому бюро РСДРП(б). Під час більшовицького перевороту 1917 р. П. Постишев увійшов до військово-революційного комітету

[1] Цвілюк С.А. Українізація України: Тернистий шлях національно-культурного відродження за доби сталінізму. – Одеса, 2004. – С. 109.

та очолив Центральне бюро профспілок. З 1918 р Павло Петрович очолює Революційний трибунал, стає членом Центросибіру та його представником у Далекосхідному РНК. П. Постишев був одним з організаторів «червоного терору» в Сибіру та на Далекому Сході, де відзначився особливою жорстокістю, навіть як на більшовиків. До 1923 р., коли він почав керувати організаційно-інструкторським відділом Київського губкому (пізніше окружкому) КП(б)У, П. Постишев не мав жодного стосунку до України та обіймав різні посади на Далекому Сході. З 1925 р. Павло Петрович був кандидатом, а з 1927 р. – членом ЦК ВКП(б). З 1926 р. П. Постишев був секретарем ЦК КП(б)У, а протягом 1930–1934 рр. – секретарем ЦК ВКП(б) та членом Оргбюро ЦК. З липня по січень 1933 р. керував відділом пропаганди та агітації, а також організаційним відділом ЦК ВКП(б).

Відправляючи П. Постишева на Україну допомагати «м'якотілому» «Стасіку» (Косіору) в боротьбі проти «куркульського саботажу» та «націоналістичної контрреволюції», Й. Сталін поплескав «Пашу» по плечу та напівжартома назвав його «ГЛАВ ГОЛОМ» (головнокомандувачем голодом)[2]. Обійнявши посаду 2-го секретаря ЦК КП(б)У та першого секретаря «столичного» Харківського обкому, П. Постишев розгорнув безпрецедентну кампанію терору. Побачивши недостатню «старанність» місцевого партактиву щодо виконання плану хлібозаготівель, він почав криваву чистку: були заарештовані майже всі секретарі обкомів та більшість секретарів райкомів, на зміну яким прийшли суворі виконавці організації геноциду 1932–1933 рр., які здебільшого не були етнічними українцями та не мали й тіні сумніву щодо правильності політики партії. Паралельно російський україножер Павло Петрович спільно з новим шефом ДПУ УСРР етнічним українцем В. Балицьким розгорнули боротьбу проти «зараженої бацилою українського буржуазного націоналізму» української інтелігенції. В ході цієї кампанії були доведені до самогубства такі титани «українізації», як М. Хвильовий та М. Скрипник, добігло кінця слідство у справі СВУ, було «викрито» безліч нових «буржуазно-націоналістичних» організацій (УНЦ, УВО тощо), були розгромлені ВУАН та низка вищих навчальних закладів, зачинялися українські школи, тисячами знищувалася українська інтелігенція.

[2] 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал / Упоряд.: Л.Б. Коваленко, В.А. Маняк. – К., 1991. – С. 580.

П. Постишев та В. Балицький проявляли дива «винахідливості», «викриваючи» та знищуючи українську «контрреволюцію». Отже, процитуємо спогади одного із соловецьких в'язнів про «викриття» цим «тандемом» «терориста», професора Чичкевича: «Гуцуляк розповідав, як Балицький і Постишев покликали до себе Чичкевича і запропонували йому писати про дії УВО у блоці з троцькистами. Чичкевич пішов додому і купив кілька пляшок горілки, випив, прийшов своєчасно, але нічого не написав. Тоді Балицький з Постишевим наказали його заарештувати і через деякий час викликали до себе заарештованого Чичкевича, пригостили цигаркою. «Ну як, — запитують, — усвідомили? Будете говорити правду? Ви ж хотіли вбити...» Балицький показує на себе і Постишева. Чичкевич кивнув головою, склали протокол, і далі вже він писав на замовлення слідчого"[3].

В. Балицький (1892–1937), якого ще живий М. Скрипник називав «Гільйотиною України», надав організаторам Голодомору 1932–1933 рр. величезну допомогу: впроваджена в УСРР під його керівництвом паспортна система позбавила українське селянство можливості врятуватися з голодної пастки, а його чекісти нишпорили по оселях у пошуках прихованого хліба та тероризували правління колгоспів щодо нарощування темпів хлібоздачі[4]. Одним із підлеглих В. Балицького був М. Александровський[5], прізвище якого добре відоме кожному харків'янину. Але Всеволода Аполлоновича «успіхи» в роботі не врятували, а розшукані ним та групою його колег документи про співпрацю «вождя» з «охранкою» в дожовтневий період, згубили «Гільйотину України». Після переведення на посаду начальника Управління НКВС на Далекому Сході В. Балицький незабаром був заарештований та розстріляний[6].

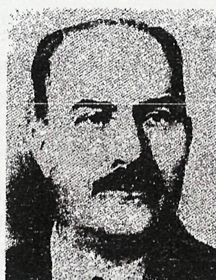
[3] Цит. за: Шаповал Ю. Україна XX століття: Особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001. – С. 37.

[4] Голодомор 1932 – 1933 років як величезна трагедія українського народу: Матер. всеукраїнської наук. конф. Київ, 15 листоп. 2002 р. – К., 2003. – С. 78.

[5] Золотарьов В.А. Секретно-політичний відділ ДПУ УСРР: справи та люди / Упоряд. О.А. Ємельянов; Вступ. ст. С.А. Кокіна – Харків, 2007. – С. 184–234.

[6] www.hrono.ru./biograf/balicki.html

П. Постишев

Л. Каганович

С. Косіор

В. Балицький

В. Чубар

Г. Петровський

Й. Якір

Й. Сталін

В. Молотов

Ще більш огидно виглядає розправа Й. Сталіна та його найбільш довірених осіб над командармом Й. Якіром, підпорядковані якому війська слухняно охороняли активістів, що вилучали продовольство в українських селян протягом 1932–1933 рр., беручи участь у найбільш жорстоких каральних акціях проти укра-

їнського села. Зокрема, коли заарештований і невдовзі розстріляний Й. Якір звернувся до Й. Сталіна з листом із проханням про милосердя («Я щирий і відданий партії, державі, народові боєць... Я щирий кожним своїм словом, а помру зі словами любові до Вас, до партії та держави, з безмежною вірою у перемогу комунізму»), «вождь» та його оточення залишили на листі наступні резолюції: «Покидьок та повія» (Й. Сталін), «Цілковито вірне визначення» (К. Ворошилов та В. Молотов), «Мерзотникові, наволочі та б... одна кара – страта» (Л. Каганович)[7]. Ці резолюції, як і сам факт убивства свого давнього поплічника, на нашу думку, якнайкраще відбиває рівень культури та розкриває внутрішній світ «Коби» (перше партійне псевдо Й. Сталіна), «Клима» (К. Ворошилов), «Кам'яної Дупи» (прізвисько, яким називали В. Молотова недоброзичливці) та «Залізного Лазаря» Кагановича.

Л. Каганович, Й. Сталін, П. Постишев та К. Ворошилов у 1934 р.

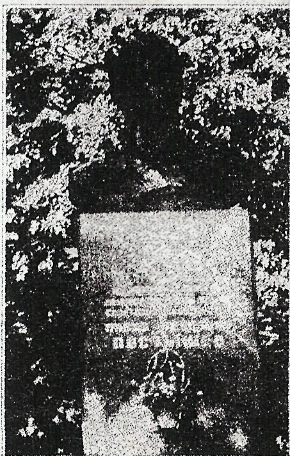
Однак повернімося до розгляду постаті П. Постишева, який у лютому 1934 р. радісно доповів: «Ми знищили націоналістичну контрреволюцію протягом минулого року; ми викрили та ліквідували націоналістичний ухил»[8]. Оскільки столицю УРСР 1934 р. було перенесено на схили Дніпра, «Паша-ГЛАВГОЛ» переїздить до Києва, де очолює місцевий столичний обком та продовжує антиукраїнські репресії, за що невдовзі стає кандидатом у члени ПБ ЦК ВКП(б), залишаючись 2-м секретарем ЦК КП(б)У. 1936 р. за ініціативою Павла Петровича дітям були повернуті новорічні свята ялинки (цей вчинок «друга дітей» П. Постишева до сьогодні викликає замилування деяких необтяжених інтелектом та порядністю людей). 1937 р. Павло Петрович був обраний депутатом

---

[7] www.hrono.ru/biograf/yakir.htm; www.hronos.km.ru/biograf/ yakir.htm

[8] Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор: Пер. з англ. / Р.Конквест. – К., 1993. – С. 302.

Верховної Ради СРСР, а невдовзі його перевели керувати Куйбишевським обкомом ВКП(б), де він встиг змістити 110 секретарів райкомів та «викрити» чимало «ворогів партії». Але новорічна червона зірка на ялинці П. Постишева світила також недовго. На лютневому Пленумі ЦК ВКП(б) його вивели зі складу ПБ ЦК, а незабаром заарештували, інкримінуючи «Паші-ГЛАВГОЛУ» «шпигунство» на користь Японії, після чого розстріляли як «ворога народу». Втім, 1956 р. Павла Петровича реабілітували[9]. Особливо ж шанують пам'ять «Паші-ГЛАВГОЛА» у Харкові, де на його честь у часи «відлиги» було збудовано пам'ятник, який минулого року навіть було відреставровано коштом міської громади.

Відреставрований 2007 р. пам'ятник ГЛАВГОЛу

Сьогодні більшість харків'ян вже мають принаймні загальне уявлення про діяльність людей, чий життєвий шлях було висвітлено вище, але маніпуляції радянського режиму із пам'яттю та свідомістю людей не минули марно. Адже й сьогодні харків'яни бездумно крокують проспектами П. Постишева й С. Косіора, а також вулицями Й. Якіра та В. Чубаря. Дивно, але за час, що минув із Дня проголошення Незалежності, назви цих об'єктів змінено не було (попри наявність численних клопотань громадськості з цього приводу). Ганьба нам усім... А поки що залишається лише сподіватися, що наше постгеноцидальне суспільство врешті-решт подолає негативні наслідки найбільшої в його історії трагедії, чи не найгіршими з-поміж яких є байдужість та безпам'ятство.

---

[9] www.hrono.ru/biograf/postyshev.htm; www.hronos.km.ru/biograf/ postyshev.htm

Деякі з найвідоміших репресованих представників української національної еліти у Харкові

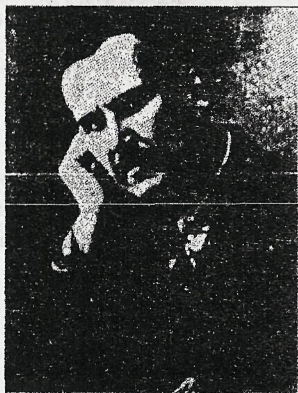
Л. Старицька-Черняхівська

С. Єфремов

Митрополит УАПЦ-ПУЦ Іван Павловський

В. Чехівський

Замість післямови:
схема геноциду української нації на межі 1920–1930-х років

Ухвалена 9 листопада 1948 р. Резолюція 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН, що місить «Конвенцію про попередження злочину геноциду та покарання за нього», розуміє під геноцидом наступні дії, що мають за намір знищити (повністю чи частково) якусь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку, зокрема:

a) убивство членів такої групи;

b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи психічних травм членам такої групи;

c) навмисне створення для якоїсь групи таких життєвих умов, котрі розраховані на повне чи часткове її фізичне знищення;

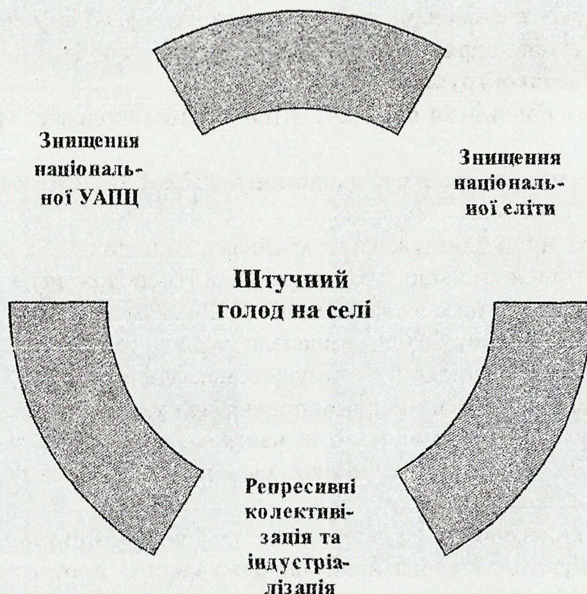
d) заходи, спрямовані на попередження народження дітей у середовищі такої групи;

e) насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої.

Під час штучного Голодомору 1932–1933 рр. в Україні мали місце усі ці дії:

a) фізично винищувалася українська національна еліта (інтелігенція, духівництво – передусім із середовища УАПЦ);
b) українці, що пережили події 1932–1933 рр. та були заслані на північ СРСР, зазнавали серйозних тілесних ушкоджень, а нерідко й отримували психічні розлади;
c) мало місце навмисне створення для українців таких умов життя, які спричиняли їх часткове винищення з подальшою асиміляцією вцілілої зденаціоналізованої та заляканої людської маси;
d) Голодомор призвів до катастрофічного зниження народжуваності (показники народжуваності протягом 1930–1931 рр. були вражаюче низькими, а протягом 1932–1934 рр. майже ніхто не народжував);
e) під час виховання дітей, яких Голодомор зробив сиротами, в радянських дитячих притулках та інтернатах виховувалося покоління безбатченків, «павликів морозових», відданих адептів комуністичної ідеології.

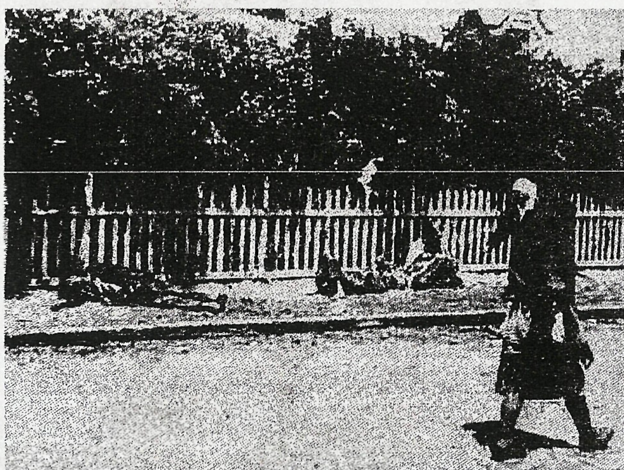
Таким чином, є всі підстави стверджувати, що Голодомор 1932–1933 рр. та супутній антиукраїнський терор повною мірою відповідають міжнародно-правовому визначенню геноциду, і визнання цього факту є лише справою часу, як би хтось не докладав усіх зусиль для відтягнення такого визнання на міжнародному рівні. Поза будь-якими сумнівами, ця найбільша трагедія для українців за всю історію нашого етносу не може бути затушована жодною брехнею. Загальну схему злочину проти українства межі 1920–1930-х рр., кульмінацією якого був власне Голодомор, можна подати як діаграму:

Інші фотосвідчення Голодомору на Харківщині

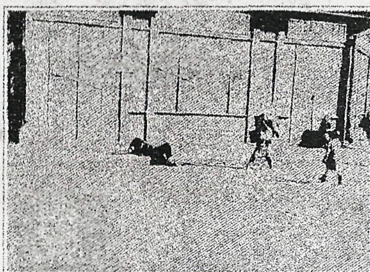
На околицях Харкова 1933

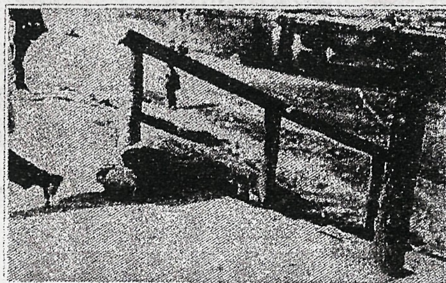
Травень 1933 у столиці УСРР

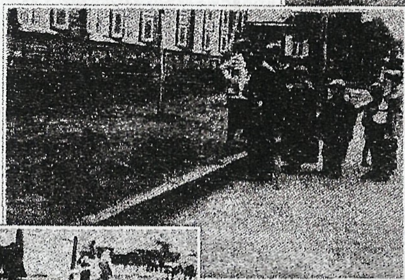
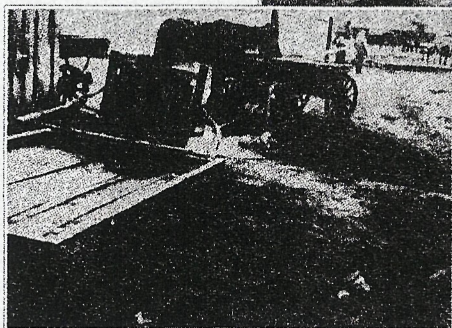

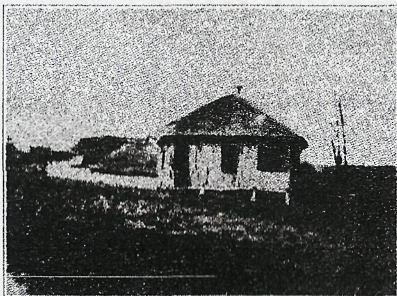
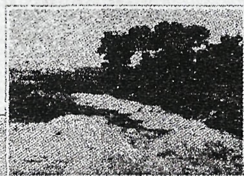

І так щодня...

Жахливі події все більше віддаляються,
але *наруга над цілим народом ніколи не забудеться*

Одне з вимерлих сіл і місця масових поховань

ЗМІСТ

Голодомор на Харківщині: окремі сторінки
національної трагедії
Автор-укладач: *Олексій КОРНЄВ*

Редагування А. Т. Троян, С. М. Гук
Верстка Р. П. Черемський, С. М. Гук

Підп. до друку 20.09.2008. Формат 60×84/16. Папір офсет. Друк трафарет. Обл.-вид. арк. 1,68. Ум. друк. арк. 1,94. Наклад 260 прим. Без замовл.

О. Корнєв – аспірант кафедри історії України ХНУ імені В. Н. Каразіна. Науково досліджує період кінця 1920-х – початку 1930-х рр., передусім подій Голодомору та інших репресій, а також цікавиться краєзнавчою тематикою, переважно теренів своєї малої батьківщини (Зміївський та Балаклійський райони Харківської області).

СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (СУМ) - громадська організація, яка об'єднує в своїх лавах на добровільних засадах українську молодь. СУМ виступає за розбудову Української Держави, готує молодь до праці в різних ділянках державного будівництва, виховує молодь в українському патріотичному дусі на ідеалістичних і християнських засадах.

Харківська крайова організація Спілки Української Молоді:
61002, м. Харків, вул. Сумська, 44/2
(будинок навпроти пам'ятника Т. Шевченку, вхід з вул. Гіршмана)
тел. +38 (057) 751-17-68, 762-70-47
Інтернет-сторінка: http://cym.org.ua